

TƯ DUY TIỂU THUYẾT VÀ CÁI NHÌN VỀ CON NGƯỜI TRONG TRUYỆN NGẮN NGUYỄN HUY THIỆP

TRẦN VIỆT THIỆP *

Quan niệm nghệ thuật về con người luôn được coi là thước đo sự tiến bộ của văn học. Nhiều nhà nghiên cứu chia xẻ về quan niệm con người đa chiều, đa kích thước trong văn học sau 1986. Thanh Thảo qua hình tượng khối vuông rubích từng nhận xét: *“Người ta nhìn trái đất từ nhiều hướng và trái đất chưa bao giờ được khám phá hết. Người ta đã thăm dò con người bằng vô số cách, mà con người vẫn là một bí mật... Nếu các thế kỉ trước người ta chủ yếu tái hiện, đánh giá con người theo các biểu hiện tư tưởng đạo đức của nó, thì ngày nay văn học đã mở rộng tư duy sang các bình diện của tồn tại con người như thời gian, môi trường và cả năng lực ý thức của nó trước thế giới”*. Cuộc sống đã đổi thay, đòi hỏi văn học phải trả lại cho sự vật và con người những kích thước vốn có của nó.

Sự thay đổi trong cấu trúc văn xuôi cho thấy những biến đổi trong quan niệm nghệ thuật về con người. Văn xuôi trở về với con người cá nhân, nhưng *“ở trên một trình độ mới với một điểm xuất phát mới cao hơn, chất lượng hơn”* [1, tr.491]. Tư duy nghệ thuật dường như đi giáp một đường tròn ốc trên con đường nhận thức thể hiện con người. Nếu văn học trước 1945 cực đoan về con người cá nhân, văn học 30 năm chiến tranh thiên về con người cộng đồng thì văn học sau 1986 đã giải quyết được bài toán khó trong quan niệm nghệ thuật về con người. Có một mối quan hệ biện chứng sâu sắc giữa con người và hiện thực cuộc sống. Mỗi khi nghĩ về con người trong văn xuôi giai đoạn này người viết lại liên tưởng đến hình tượng người trung đội trưởng trung đội K, nhân vật đầy hàm nghĩa trong tác phẩm **Người đàn bà trên chuyến tàu tốc hành**. Đó không phải là một thánh nhân, không phải là nhân vật luôn được *“bao bọc trong không gian vô trùng”* như ta từng thấy trong tác phẩm Nguyễn Minh Châu trước đây. Đó phải là một trung đội trưởng đẹp trai, tài hoa, anh dũng, nhiều chiến công nhưng với đôi bàn tay luôn dập dính mồ hôi. Người đó cũng nuôi gà, cũng tăng gia sản

---

* ThS, Trường CĐSP Nha Trang.

xuất, cũng yêu người này, cũng nói xấu người kia, cũng hí hửng mừng rỡ khi được thăng cấp... Nói chung, đó là con người mà với quan niệm lý tưởng, Quý không thể yêu được. Con mắt tiểu thuyết phù hợp và soi thấu những góc ngách như thế của con người. Nguyễn Minh Châu là người đi tiên phong, là người mở đường đầy tinh anh trong hành trình đổi mới văn xuôi. Nguyễn Minh Châu đã tạo ra cú hích, và Nguyễn Huy Thiệp – người đến sau, thực sự biết “đứng trên vai người khổng lồ” để làm một cuộc “*vượt gộp*” đáng ghi nhận.

Đến những sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp, mỗi lương duyên giữa truyện ngắn và tư duy tiểu thuyết đã mở ra những kích thích mới, sinh động và thú vị vô cùng trong quan niệm về con người. Trong ba bài tiểu luận “**Thời của tiểu thuyết**”, ông khẳng định : “*Phải là tiểu thuyết. Đó là một nhu cầu của thời hiện tại*”. Ý thức về cái đa đoan của con người hôm nay, ông suy ngẫm về thể loại và sự tương ứng thể loại : “*Không phải lúc nào, thời nào văn học cũng “cởi trần mặc quần đùi” nhưng cũng không phải lúc nào, thời nào cũng đóng bộ quốc phục hoặc quân phục. Việc ăn mặc hợp thời, tìm ra một cách thức thể hiện văn chương hợp thời là cần thiết. Khăng khăng một cách viết, một thể loại chẳng khác gì “bức sọt nhưng mình vẫn áo bông”* [2, tr.224].

Đọc truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp, người đọc cảm nhận được sự khuấy động tâm can bởi : “*Từ một thế giới văn chương ổn định, mang nhiều tính chất hồn nhiên của conte, lạc quan và lòng tin, chúng ta bước vào một thế giới bất ổn của đời sống thật, hàng ngày, đau khổ, và của những day dứt bất tận của nhân loại, đầy bi kịch*” [3, tr.478]. Do vậy, đi tìm Nguyễn Huy Thiệp, chúng ta nhận ra bên cạnh con người tự thú sám hối, con người cô đơn còn có con người trần tục, con người tâm linh ; con người tính dục, bản năng ... Hoàng Ngọc Hiến nhìn thấy ở truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp sự cộng hưởng thể loại khi đặt nhan đề cho bài viết là : “**Tư duy tiểu thuyết và folklore hiện đại**” [3, tr.355]. Đọc Nguyễn Huy Thiệp, ông phát hiện khuynh hướng phản sử thi đang phát triển như điên trong folklore hiện đại. Từ dấu ấn thể loại đó ta bắt gặp tính chất riêng trong tác phẩm Nguyễn Huy Thiệp : “*tìm tòi, khám phá con người với những nhu cầu nhân tính phổ biến ở đằng sau các bộ quần áo xã hội*”. Quả thực như vậy, bằng chất tiểu thuyết đậm đặc, tác giả xây dựng hình tượng ông tướng khi không còn trong bộ quân phục nghiêm trang với quân hàm lấp lánh, không còn trong không

gian chiến trường với những vàng hào quang chiến thắng. Trái lại, đó là : ông tướng về hưu. Chọn thời điểm về hưu, tác giả đặt ông tướng ấy ở hoàn cảnh hậu chiến với những quan hệ đời thường trong gia đình. Để rồi trước mắt chúng ta không hề phảng phất chút dư âm nào của hình ảnh vị tướng chỉ huy đầy oai phong trên chiến trường. Còn lại đây là một con người, một ông già với bao khắc khoải, ưu tư trong những bi kịch của thời bình. Ông già ấy sống lạc lõng, xa lạ ngay trong chính cái gia đình thân yêu của mình. Sự “lệch pha” trong tư tưởng như tách ông ra thành một phần riêng lẻ. Nỗi cô đơn như đúc ông thành khối trước lối sống đua chen, thực dụng, lạnh lùng đến cay nghiệt của cô con dâu. Đúng là trong chiến tranh, con người ta sống dễ hơn nhiều so với đời thường. Ông trở lại chiến trường xưa, tìm đến cái chết như một sự chạy trốn số phận trớ trêu hay chính là một cách giải thoát, giải thoát khỏi bi kịch của sự cô đơn.

Nguyễn Huy Thiệp tiếp cận nhân vật từ quan điểm tiêu thuyết nên từ Nguyễn Ánh đến Quang Trung, từ Nguyễn Du đến Hồ Xuân Hương... đều là những khối cô đơn như thế. Bên cạnh các nhân vật lịch sử mang tâm trạng lẻ loi, trống trải trước cõi đời, các nhân vật huyền thoại đi vào truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp cũng luôn được ném trái cái dư vị ấy của sự hiện sinh giữa trần gian. Đó là nàng Pù, chàng Khó trong **Trái tim hổ**, là lão thợ săn trở nên cô đơn tuyệt đối vì đã hủy diệt thiên nhiên trong **Con thú lớn nhất**. Là nàng Bua, nàng Sinh trong truyện cùng tên... Chất tiểu thuyết đã đưa nhân vật lịch sử, nhân vật huyền thoại trở về giữa đời thực của ngày hôm nay để cùng dần vật, đau đớn, cùng suy tư trước nỗi cô đơn của cõi người.

“Chỉ với sự phát triển của tư duy tiểu thuyết, văn học mới vượt qua được những “thành kiến bà già”” [3, tr.360]. Quả vậy, tương tác thể loại đã đưa đến cho truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp hình tượng con người cô đơn. Và chính tương tác thể loại cũng đem đến một chiều kích mới trong hành trình khám phá con người - con người trần tục, nhân bản, con người tính dục. Nguyễn Huy Thiệp *“giải thiêng”* cho tất cả các huyền thoại, cổ tích. Nét tư duy này từng được ông phát biểu : tôi ghét cay ghét đắng cái lối kết thúc có hậu. Bằng chứng là trong chùm **Những ngọn gió Hua Tát** có mười truyện thì chỉ có ba truyện kết thúc có hậu, nhưng cũng có hậu theo dạng giễu nhại. Sự *“giải thiêng”* này có trong nhiều truyện ngắn : **Chạy đi sông ời**, **Con gái thủy thần**, **Những ngọn gió Hua Tát**,

Trương Chi. Bên cạnh đó, ông cũng thân mật hoá, suồng sã hoá, cũng có nghĩa là tiểu thuyết hoá các nhân vật lịch sử. Ông lôi tuốt xuống cuộc sống trần tục, đôi khi phàm tục với cái thời hiện tại đang dang dở của nó tất cả các nhân vật lịch sử : từ bậc đế vương đến các tướng lĩnh, từ anh hùng dân tộc đến các thi nhân... Quá khứ, huyền thoại được tác giả nhìn ở điểm nhìn đời thường và điểm nhìn hiện tại (theo nghĩa hiện đại). Xét về kỹ thuật cấu trúc thể loại thì đây chính là lối giễu nhại, hí phúng mà M.Bakhtin thường nhắc đến trong tiểu thuyết. Cũng có thể nói như Hoàng Ngọc Hiến, ở đó còn có hơi hướng của sự bỏ bả hậu hiện đại. Vua chúa trút bỏ bộ cánh đế vương, anh hùng trút bỏ vầng hào quang sử thi, thi sĩ không còn chỉ được biết đến bằng những dòng tiểu sử. Đẽ rồi, họ được sống như những con người giữa đời thường với bao buồn vui hờn giận, bao dục vọng đam mê, bao khát vọng ước mơ, bao suy tư khắc khoải. Thành ra vua chúa không còn được thần thánh hoá, mà trở nên đầy dục vọng : cũng mê gái, cũng si tình... Chàng Trương Chi không còn được thi vị hoá như trong cổ tích mà cũng vắng tục, cũng hành động thô lỗ như bất cứ một anh lái đò phàm tục nào. Tất cả trở về vòng tục lụy với cái ăn, cái mặc, cái nhu cầu tình dục, cái ai-ái-ố-hi-nộ-dục-lạc của cõi đời. Nếu khéo léo trong kỹ thuật này ta sẽ có được những con người đầy đặn hơn, sinh động hơn và chắc chắn...người hơn. Xu hướng ấy có trong nhiều truyện ngắn : **Mưa Nhã Nam, Nguyễn Thị Lộ, Thương cho cả đời bạc, Bài học tiếng Việt, Hạc vừa bay vừa kêu thẳng thốt, Kiểm sắc, Vàng lửa, Phẩm tiết.**

Tương tác với tiểu thuyết là một kỹ thuật đặc dụng để ông đi vào chiều sâu, chiều sâu thăm thẳm trong đời sống con người hôm nay - con người đa đoan. Đa đoan cũng phải thôi, bởi trong lời đề từ một tiểu thuyết gần đây, Nguyễn Khải vẫn tâm đắc với câu nói của Kundera “*Thượng đế thì cười còn con người thì suy nghĩ*”. Mở rộng dung lượng, khuôn khổ thể loại chính là mở rộng chiều kích trong nhìn nhận và phản ánh con người. Có lẽ, đây là một nỗ lực đổi mới thành công, đáng trân trọng, đáng ghi nhận nhất của văn xuôi giai đoạn này. Làm được điều ấy rõ ràng không dễ, nó đòi hỏi sự cao tay. Nguyễn Huy Thiệp đã làm ta ngỡ ngàng. Phạm Xuân Nguyên nói : “Nguyễn Huy Thiệp hai lần lạ”. Cái lạ làm chúng ta thú vị nhất, có lẽ là cách nhìn “lạ mà quen” về con người. Lạ vì Nguyễn Huy Thiệp tạo được cách nhìn mới, quen vì cách nhìn ấy làm ta thấy vẫn rất gần với người, con người của thời bây giờ, con người của ngày hôm nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Nhiều tác giả (1997), *Văn học 1975-1985- Tác phẩm và dư luận*, NXB Hội nhà văn, Hà Nội.
- [2] Nguyễn Huy Thiệp (2005), *Giăng lưới bắt chim*, NXB Hội nhà văn, Hà Nội.
- [3] Nhiều tác giả (2002), *Đi tìm Nguyễn Huy Thiệp*, NXB Văn hoá thông tin, Hà Nội.

Tóm tắt :

Tư duy tiểu thuyết và cái nhìn về con người trong truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp

M. Bakhtin đặc biệt đề cao vai trò của tiểu thuyết, coi tiểu thuyết là nhân vật chính trong tấn kịch phát triển văn học thời đại mới. Trong văn xuôi Việt Nam giai đoạn sau 1986, tiểu thuyết như một yếu tố siêu thể loại, tác động sâu sắc đến hầu hết các thể loại khác, đặc biệt là truyện ngắn. Bài viết đề cập đến một tố chất hết sức độc đáo trong truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp, đó chính là tư duy tiểu thuyết. Sự tiểu thuyết hoá đã đem đến những phẩm chất mới cho truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp : bằng một dung lượng nhỏ, tác phẩm lại có khả năng mở ra nhiều chiều kích mới trong nhìn nhận và phản ánh về con người. Chính nhờ vậy, cái nhìn về con người trong truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp trở nên đa sắc, đa diện, phức tạp hơn nhưng gần gũi, đầy đặn hơn.

Abstract :

The novelistic thinking and the viewpoint on human beings in Nguyen Huy Thiep's short stories

M. Bakhtin especially dignifies the role of novels. He considers novels to be the key factor in the process of modern literature. In Vietnamese prose after 1986, the novel is a "supergenre" element which has a deep influence on most other genres, and short stories in particular. The article is about the unique feature of Nguyen Huy Thiep's short stories, the novelistic thinking. The novelization has brought about a new quality for Nguyen Huy Thiep's short stories, the ability to, only by a small volume, open up new dimensions in the reflection and acknowledgement of human beings. Consequently, the views on human beings in Nguyen Huy Thiep short stories become multicolored and multifacial. They seem more complicated but more decent and friendlier.